
tilki
Kitap

roman

sefiller
victor hugo

ISBN 978-605-5045-47-0
1.Basım, İstanbul, Eylül 2014, 1000Adet
Genel Seri:78 Dünya Klasikleri Serisi:14

Tilki Kitap©
www.tilkikitap.com
www.tilkimagaza.com
tilkikitap@gmail.com

Genel Yayın Yönetmeni: Emrah Çelik
Çeviren: Hasan Gediklioğlu
Editör: Benjamin AE
Kapak Tasarımı: Ajans Tilki
Mizanpaj: Kule Mizanpaj

s e f i l l e r

victor hugo

BİRİNCİ BÖLÜM
Kasabadaki Dürüst Adam

1806 yılından bu yana "D" kasabasında Piskopos olan Miryel; yetmiş beş yaşlarında görünüyordu. Kasabaya ilk geldiği günlerde, hakkında bir takım dedikodular yapılmıştı. Bunlar öyle sıradan söylentiler değil, aksine insanın geleceğini etkileyecek türdendi. Miryel 1804 yılında papaz olmuştu ve kasabalı onun bu şehre nasıl geldiğini merak ediyordu. Aslında buna, kendi aralarında bazı cevaplar veriyorlardı:

"Efendim. İş için Paris'te bulunduğu bir zaman, nasıl olmuşsa İmparatorla karşılaşmış. Papaz ona dikkatle bakıyormuş, bunu gören Napolyon, birden arkasındakilere dönerek sormuş:

"Bana bakan bu adam kimdir?"

Cevabı, ilk bizim papaz vermiş:

"Haşmetli! Siz bir sade adama bakıyorsunuz, ben de büyük bir adama... Bundan ikimiz de faydalanabiliriz. Ve böylece Piskopos olarak tayini çıkmış."

"Yok canım! Meclis azalarından birinin oğluymuş ve ilk gençlik yıllarını zevk ve eğlence içinde geçmiş. Fransa ihtilalinin daha ilk günü, ülkeyi terk edip İtalya'ya kaçmış. Başına gelen bazı acı olaylar onu bir hayli olgunlaştırmış. Bu süreçte, iç dünyasındaki fırtınalı durumlardan sonra bazı değişimlere uğramış ve İtalya'dan Papaz olarak dönmüş."

"Yok efendim, şuymuş, buymuş!"

Tüm bu söylentilerden hangisinin doğru olduğunu kimse bilmiyordu. Çünkü Miryel'in ailesini, ihtilaldan önce çok az kişi tanıyordu. Miryel sessiz ve sakin biriydi, bu nedenle kimse ona yaklaşmaya cesaret edemiyordu. Ve hiç kimse onun iç dünyasında kopan fırtınaların nedenini bilemiyordu. Kendisinden öğrenme ihtimalleri de yoktu. Böyle küçük yerlerde konuşan ağızlar çok, düşünen kafalar azdır. Miryel, bu durumda susmaktan başka ne yapabilirdi ki! Dokuz yıldan sonra "D" kasabasındaki dedikodu fırtınası ancak durmuştu. Artık fırtınanın yara verdiği her şey düzeliyordu.

Piskopos Miryel, yanında iki yaşlı bayanla birlikte gelmişti, bunlardan biri küçük kız kardeşi Baptistin, diğeri de hizmetçileri Magluvar'dı. Her ikisi de belli ki evde kalmış... Kim bilir, belki de güzel olmadıkları için evlenememişlerdi. Fakat bu insanlar temiz ve ahlaklı bir şekilde yaşadıkları için, bunun verdiği tatlı bir güzellik yüzlerine yansımıştı. Bu güzel ahlaklı yaşamın ışığı, yaşlanmalarına rağmen yüzlerinde pırıl pırıl yanıyordu.

Piskoposluk binası hastahaneye bitişikti. Bu bina sanki mükemmel bir saraydı ve yanındaki tek katlı hastane ise bunun yanında kulübe gibi kalıyordu. Psikopos geldikten üç gün sonra hastaneyi ziyarete gitti. Gezip, incelemesini yaptıktan sonra baştabibi çağırdı: "Tabib Bey, şimdi kaç hastanız var?"

"Yirmi altı. Fakat yataklar çok sık, koğuşlar da oldukça dar ve hava almıyor."

"Bana da öyle göründü."

"Güneş olduğu zamanlarda hastalarımız bahçeye çıkamıyor, çünkü bahçemiz pek küçük."

"Benim de aklıma geldi bu…"

"Bulaşıcı hastalık olduğu zaman, hasta sayımız yüzü bulur ve o zaman ne yapacağımızı bilemiyoruz."

"Doğru."

"Fakat çözüm yok, değil mi? Biz de imkanlarımıza katlanıyoruz."

Piskopos biraz sessiz kaldı ve sonra birden baştabibe dönerek: "Kendi salonunu göstererek; sizce bu salon kaç yatak alabilir?"

Baştabip beklemediği bir soruyla karşılaşmıştı ve şaşkınlıkla: "Şey... Efendim yemek salonu mu?"

Piskopos salonun etrafına şöyle bir göz gezdirerek, göz kararı birtakım ölçümler yaptıktan sonra, kendi kendine söylenir gibi fısıldadı: "Yirmi yatak alabilir. "

Sonra sesini yükseltti: "Bakınız Tabib Bey! Ortada ciddi bir adaletsizlik var. O daracık hastanede yirmi altı kişi yaşamak zorunda bırakılıyor. Biz de üç kişi olduğumuz halde, altmış kişilik Piskoposhanede oturuyoruz. Bu doğru değil! Belli ki iz sizin yerinizi almışız! Şimdi sizin bulunduğunuz yeri biz alırız, burası da sizin olur."

Hiç zaman kaybetmeden hemen ertesi gün hastanede bulunan yirmi altı kişi, Piskoposun sarayına aktarıldı ve Piskopos da hastaneyi kendilerine konak yaptı.

Piskopos Miryel'in kendine ait ya da ailesinden kalma malı, mülkü yoktu. Sadece kız kardeşi Baptistin'in beş yüz franklık bir maaşı vardı. Bu da onun kendi özel giderlerine ancak yetiyordu. Miryel, Piskoposluk maaşı olarak devletten on beş bin frank alıyordu. Hastaneye taşındığı gün derhal bir bütçe çizelgesi hazırladı. Bu çizgelgeye göre, ev masrafları için yalnızca bin frank kadar ayırdı. Geriye kalan on dört bin frankı ise küçük okullara, sanat okullarına, hastanelere, muhtaç ve fakirlere dağıtacaktı. Miryel bu çizelgeye dikkatle uyulmasını sağlıyordu. Bazen köylerden papazlar geliyordu ve o, böyle zamanlarda bile çizelgede en ufak bir değişiklik yapmıyordu.

Kasabaya geldikten üç ay sonra idaresi altındaki bütün bölgeleri gezmek istedi. Bunun için bir ödenek talebinde bulundu. Yetkili makamlardan bir süre sonra cevap geldi. Bunun için senelik üç bin frank ödenek çıkarıldı. Bu kararın ardından kasabada dedikodular artmaya başladı. Kasabanın yaşayanlarından bazıları şikayet dilekçeleri yazdılar. Hatta

daha ileri giderek bazı iftiralar bile yapıldı. Meclis üyelerinden biri şikayetinde şunları söylemişti: "Araba ödeneği istemişler! Dört bin nüfusu bile olmayan bir kasabanın araba nesine lazım! Burası dağlık bir bölge olduğu halde, arabayla nasıl gidecekler? Fakat Papazlar aç gözlü ve cimri... İlk geldiğinde iyi bir şeyler yapmıştı amma şimdi o da yemeye başladı. Bu da eski papazlar gibi tantana meraklısı çıktı. Ah! Bu papaz milleti! İmparatorumuz bizi bunların elinden kurtarmadığı sürece bizler ilerleyemeyiz. Yaşasın İmparatorumuz!"

Alınan bu araba ödeneği pek çok kimseyi kızdırırken, Piskoposun kız kardeşini ve ekonomik davranmak için didinen hizmetçi Magluvar'ı sevindirmişti. Kendi kendine hesaplar yaparak konuşuyordu: "Piskopos Efendimiz artık vereceği sadakayı verdi; bağlanan bu üç bin frankla biraz daha rahat yaşarız. "

Halbuki Piskopos, o akşam kız kardeşinin eline bir pusula tutuşturdu ve pusulada araba ödeneğinin harcanacağı yerleri gösteriyordu:

Hastahanenin çorba giderleri için ..... 1.500 Frank
Anneleri Koruma Cemiyeti için..... 250 Frank
Darginyan Yardım Cemiyeti için..... 250 Frank
Kimsesiz çocukların beslenmesi için ... 500 Frank
Yetim ve yoksullar için..... 500 Frank
Toplam ..... 3.000 Frank

Yapılan ayin ve düğün dualarından sonra bazı bağışlar toplanırdı. Fakat bunları aldığı gibi, öylece fakirlere dağıtırdı. Birkaç yıl içinde Piskoposhaneye gelen giden çoğaldı. Kimi sadaka vermek için kimi de almak için geliyordu. İhtiyaç sahibi olanlar zenginlerden fazla olduğu için Piskopos Miryel devamlı veriyordu. Eline geçen para, kuma düşen su gibiydi. Piskopos, araba ödeneğini sadaka ödeneğine çevirmişti ama yine de sürekli dolaşıyordu. Dağlık ve sarp bir bölgede oldukları için buralarda gezmek oldukça zordu. Yakın yerlere yürüyerek, uzaklara ise araba veya hayvan ile gidiyorlardı. Yaptığı gezilerde ayin yerine sohbet etmeyi seviyordu. Bu sohbetlerde halkın anlayabileceği örneklerle konuşuyordu.

"Briyanson ahalisini görmüyor musunuz? Yüz sene boyunca hiçbir

cinayet ve hırsızlık yapmadılar."

Diğer bir köyde ise bir başka teşvik edici örnekler veriyordu: "Ambron ahalisini işitmediniz mi? Pazar günkü ayin bittikten sonra halk toplanır, hep birlikte ihtiyar, hasta, dul kadın ve yetimlerin tarlalarına giderler. Ekinlerini biçer, tanesini samanından ayırıp evlerine teslim ederler..."

Miras yüzünden kavgalı ailelere ise bir başka örnek göstererek konuşurdu: "Dovelni dağlısını görmüyor musunuz? Sermaye edinmek için gurbete çıktı. Atasından kalan mirası ise kız kardeşine verdi. Çünkü o, kardeşinin iyi bir koca bulup geleceğini sağlamak istiyordu."

Piskopos bu ciddi ve babacan nasihatlerini sürekli tekrar ederdi. Eğer vereceği bir örnek kalmamışsa kendinden uydururdu. Sonra kendi kendine "Din bir nasihattir" diye söylenirdi. Az sözle büyük gerçekleri anlatabilmek için, Hazret-i İsa'nın iyi konuşmalarından örneklerle sözlerinin güçlendirir ve bunları anlatırken ara sıra şakalar da yapardı.

Piskopos'un boyu çok kısaydı. Bir gün kütüphanesinin en üstünden bir kitap almak için uzandı fakat yetişemedi ve Bayan Magluar'a seslendi. Kadıncağız her zamanki gibi koşarak geldi: "Beni mi emrettiniz Büyük Efendim?"

"Evet, bana bir sandalye getirir misiniz? Boyum, şu rafa yetişecek kadar uzun değil."

Bir gün dolaşıyordu ve zenginliğiyle tanınan, fakat cimri bir ihtiyarla karşılaşınca hemen kolunu tuttu.

"Sayın Marki, fakirler için bir şey..."

"Benim baktığım fukaralarım var."

"Öyle ise bana fukaralarınızı veriniz."

Bir başka zaman cimri birinin sadaka verdiğini görünce, hemşiresine gülümseyerek: "Bak, Sayın Jeborant bozuk paralarıyla cennet satın alıyor!"

Diye şaka yapmıştı. Reddedilmekten korkmuyordu. "Fakirler için"

diyordu. Sokakta, evde, kilisede sürekli anlatıyordu:

"Fransa'da bazı evler var, bunlar üç delikten, yani bir kapı ile iki pencereden hava alırlar. Yine bazı evler var; iki delikten, yani bir kapı ile bir pencereden hava alırlar. Üç yüz kırk altı bin evin ise hava almak için yalnız birer kapıları vardır. Neden mi? Çünkü memleketimizde pencere ve kapı vergisi var! Yanlış anlaşılmasın, ben kanunları kötülemek istemiyorum. Ama fakir aileler, ihtiyarlar, çocuklar ne yapsın. Yazık. Tanrı, insanlara yaşamak için hava vermiş, insanlar ise bunu birbirine nasıl yasaklar! "

Ve şöyle devam ederdi: "Alp bölgesinde yaşayan köylüleri gördünüz mü? Kandilleri bile yok. Işık için çıra ve katranlı ipler yakarlar. Tezek yakarlar... Kardeşlerim! Acıyınız ve onlara merhamet ediniz."

Bir gün Piskopos'a "çok marifetli" dedikleri bir savcının hikayesini anlatıyorlardı: "Suçlunun ailesini sıkıştırmışlar. Kadınlar inkar etmiş. O zaman savcı sahte birtakım evraklar düzenlemiş. Bunlara göre kadının kocası olan kalpazanmış ve başka bir kadınla yaşıyormuş. Zavallı kadın, kocasının bir başka kadına aşık olduğunu öğrenince her şeyi itiraf etti."

Piskopos hikayeyi sessizce dinledikten sonra sordu: "Nerede mahkeme edecekler?"

"Cinayet mahkemesinde."

"Ya savcı nerede mahkeme edilecek?"

Sonra kendi kendine söylendi: "Cahillik karanlığında kabahat işleyenler suçsuz. Asıl suçlu olanlar cehalet karanlığını koruyanlardır. Madem cehalet karanlığı kabahatin işlenmesine sebep oluyor, o halde ilim ve terbiyesini halka bedava vermeyenler büyük bir kabahat işliyorlar demektir."

Piskopos, kalpazanın idam cezasına çarptırılacağını öğrenince çok üzüldü. Bütün gece mahkumla konuştu. Yemek yemeyi de uyumayı da unutmuştu. İdam yerine kadar kalpazanla beraber geldi. Satırın altına girmeden önce onu öptü. Mahkum başını satırın altına uzatınca:

"İnsanın öldürdüğünü Tanrı diriltir. Kardeşlerin kovduklarını Tanrı kabul eder. Dua et, inan ve hakiki hayata gir. Satır düştü. Ceset sallandı. Piskopos da sallandı!"

Günler birbirini kovalayarak geçiyordu. Piskopos kah bahçesini kazıyor, kah okuyup yazıyordu. Ona göre her ikisi de "Bahçede çalışmak" gibiydi. Çünkü onun için zihin de bir bahçeydi ve bu iki bahçeden de meyve alıyordu. Basılmamış beş, altı eseri vardı ve bunlar fikir bahçesinin satışa çıkarılmamış meyveleriydi.

Piskopos süslü şeylere izin vermezdi ama temizliğe çok önem verirdi. "Temizlik, yoksulların kesesinden bir şey çalmaz." derdi. Hemen hemen bütün malını dağıtmıştı. Eskiden sahip olduğu eşyalardan sadece altı tane gümüş tabak ile bir çorba kaşığı kalmıştı. Bayan Magluar bunların parıltısıyla çok mutlu olurdu. Bir de gümüşten yapılmış iki şamdanı vardı. Halasından miras kalan pek çok eşyadan, bağışlayamadığı bu ikisi kalmıştı. Ayrıca Piskopos'un da bunlara gizli bir bağlılığı vardı. Şamdanlarda balmumundan iki mum bulunurdu. Şamdanların her zamanki yeri, ocağın üzeriydi. Fakat bir misafir geldiği zaman, Bayan Magluar onları yakıp masanın üzerine koyuyordu. Ama Bayan Magluar tabaklarla kaşığı her akşam, Piskopos'un yatağının yanındaki gömme bir dolaba kitlerdi. Dolap kilitliydi amma evin anahtarla kapanan hiçbir kapısı yoktu. Gündüz neyse de gece sürgülenmeyen bu kapılar, ihtiyar kadınları korkutuyordu. Bu konuda Piskopos'a bir şey söylemeye çekiniyorlardı çünkü alacakları cevabı biliyorlardı.

"Siz isterseniz, kendi odalarınızı kilitleyebilirsiniz. Doktorların kapısı kapanmamalı ve Papazın kapısı da her zaman açık bulunmalı!"

Diyen bir adamdan, başka cevap beklemiyorlardı elbette. "Ben de bir doktorum, benim de hastalarım var." Diyen Piskopos'a bir gün sormuşlardı:

"Bir belaya uğramaktan korkmuyor musun?"

Piskopos gayet sakin demişti ki: "Askerlerin cesareti olduğu gibi, papazın da cesareti olmalı. Çünkü inananlar da askerdir. Hem de Tanrı'ın askeri...

Piskopos bir asker gibi, bir jandarma gibi devriye geziyordu. Bir gün uzak bir köye gitmeye hazırlandı."

"Aman ne yapıyorsun, dağda eşkıyalar..."

Dediler, olmadı.

"O eşkıya ki kiliseden bir şeyler çalmıştır... "

Dediler, yine olmadı. Senin askerliğin burada sökmez der gibi: "Jandarma verelim yanına!"

Dediler, kabul etmedi. Ve bütün ısrarlara rağmen, kendine yol gösteren bir çocukla yola çıktı. Halk merak ve heyecan içinde Piskopos'un başına geleceklere dair haber beklerken, Piskopos on beş gün sonra sağ salim çıkageldi. Kendisini karşılayanlara getirdiği bazı eşyaları gösterdi:

"Giderken Tanrı'ya olan güvenim ve onun sağlayacağı emniyetimden başka bir gücüm yoktu. Gelirken ise "Çalındı" dediğiniz kilisenin mallarını getiriyorum. Biz, hırsız ve katillerden hiçbir zaman korkmamalıyız. Bunlar dışarıdan gelen önemsiz tehlikelerdir. Önce kendi kendimizden korkmalıyız. Çünkü en büyük hırsızlık, batıl inanışlardır. En büyük katil, zevk ve eğlenceye düşkünlük ve kötü ahlaktır. Yani cebimize ait olan tehlikelerden önce ruhumuza ait olan tehlikelere dikkat etmeliyiz!"

Piskopos topluluktan ayrılıp evine doğru giderken, kız kardeşine döndü: "Hiçbir zaman halkın kötülüğünden korkmamalıyız. Her şeyin idaresi Tanrı'nın elindedir. Bir tehlikeye maruz kalacağımızı anladığımız zaman, Tanrı'ya dua etmeliyiz. Yalnız kendimiz için değil, belki bizim yüzümüzden günahkar olacak din kardeşlerimiz için..."

Piskopos "D" kasabası sınırları içinde gezilmedik hiçbir yer bırakmadı. Halk kendi arasında, kırda yaşayan yalnız bir adamdan bahsediyordu. Bu adam, bir meşrutiyet taraftarıymış. Her nasılsa hem idamdan hem de sürgünden kurtulmuş. Bir dağın en bilinmeyen yerinde yaşıyormuş, sanki kendi kendini sürgüne göndermiş!

Piskopos, düşünceli düşünceli uzaklara bakarken, içinden "Orada yalnız yaşayan bir can var" ve ne yazık ki "Ona bir ziyaret borcum var"

diye geçirdi. Fakat ona kızmaktan da kendini alamıyordu. Halk da çok kızıyordu ve onun yaşadığı bölgeden bahsederken, bir celladın evinden bahseder gibi konuşuyorlardı. "Hastaymış" diyorlardı.

Piskopos bir gün bastonunu alıp adamı bulmak için yola koyuldu. Güneş batmak üzereydi ki tarif edilen yere geldi. Bir hendeği atladı sonra bir çitin üzerinden geçti. Bu sırada yüksek çalıların arkasından mağaraya benzeyen küçük bir kulübe gördü. Kapının önünde, eski koltukla, bir sandalye ve üzerine oturmuş beyaz saçlı bir ihtiyar vardı. Güneşe karşı gülümseyerek duruyordu. İhtiyarın yanında bir çocuk da elinde süt kasesiyle ayakta dikiliyordu. İhtiyar, yüzünü güneşten çevirip, çocuğa döndü.

"Teşekkür ederim oğlum, artık bir şey istemem."

Piskopos ileriye doğru yürüdü. Ayak sesini duyan ihtiyar başını çevirdi. Şaşkın bir ifadeyle bir müddet bakakaldı.

"Buraya geldiğimden beri ilk kez bir ziyaretçi geliyor. Siz kimsiniz?"

"İsmim Miryel'dir."

"Bu ismi işittim. Demek benim de Piskoposumsunuz."

"Biraz."

"Buyurun, Efendim."

İhtiyar, Piskopos'a elini uzattı. Fakat eli havada kaldı. Piskopos: "Ne ise hasta olmadığınıza sevindim."

"İyileşeceğim."

Sandalyesinin üzerinde biraz kımıldadıktan sonra devam etti: "Yani üç saat kadar bir ömrüm kaldı."

Yine sustuktan sonra devam etti: "İnsan kendinin doktorudur. Dün yalnız ayaklarım soğuktu. Şimdi de belim... İnsanın içine güneş doğduğu zaman mesele yoktur değil mi? Bak güneş ne güzel? Sandalyemi buraya attırdım, dünyayı son defa görmek için... Evet, bir söyleyeceğiniz varsa

söyleyiniz. Dinlemek beni yormaz. İnsanın bazı tuhaf arzuları olur, şafağa kadar yaşamayı çok arzu ederdim. Ama ne yapalım yıldızların güzel manzarası altında öleceğim...” Sustu. Çocuğa döndü.

“Sen git, yat. Gece hiç uyumadın, yorgunsun.”

Çocuk kulübeye girerken, ihtiyar sönük bakışlarla onu takip etti. Sonra kendi kendine söylenir gibi: “O uyurken, ben öleceğim. İki uyku... Komşuluk gibi bir şey!”

Piskopos ne gördüklerinden ne de duyduklarından fazla etkilenmemişti. Çünkü bu adam bir meşrutiyet taraftarıydı. Vaktiyle insanlann en kuvvetlisi durumunda iken kim bilir... Hatta belki de ilk defa olarak hiddetlenmişti Piskopos. Fakat karşısındaki ihtiyar mahzun mahzun bakıyordu. Yakındaki bir taşın üzerine oturdu. Birden kaşlarını çattı:

“Kralın idamı için herhalde oy vermemişsinizdir.”

“Oyumu, zalimin zulmüne son vermek için kullananlardanım.”

Bu ağırbaşlı söz karşısında Piskopos öfkelendi: “Ne demek istiyorsunuz?”

“Demek istiyorum ki insanlık için bir zalim vardır; o da cehalet! İşte bu zalimin zulmüne son vermek için oy verdim. Ben onaltıncı Lui için oy vermedim. Bir adam öldürmeye kendimi selahiyetli göremem. Yalnız Cumhuriyetin hatırı için bazı şeylere göz yummuş oldum. Ne yazık ki, pek çok şeyin eksik kaldığını itiraf ederim. Eski usül bir bakıma kalktı, fakat fikirler yine eziliyor. Çünkü değirmeni bozduk ama rüzgar kaldı. Rüzgar değil, değirmen gerek...”

“Bozdunuz. Adalet getiriyorum diye adaletsizlik yaptınız.”

“ İlerlemenin, yükselmenin nedenlerindendir. Kim ne derse desin, Fransa ihtilali; toplumun yükselme yolunda attığı en büyük adımlardandır. Eksiktir, fakat büyüktür. “Piskopos heyecanlı heyecanlı mırıldandı.

“Öyle mi? 93 ihtilali mi?”

“Ah! İşte asıl amaca geldiniz. Doksan üç. Bu kelimeyi söylemenizi bekliyordum. Bin beş yüz sene, bir bulut altında geçti. On beş asrın

nihayetinde bir şimşek çaktı ve ortalığı aydınlatıverdi."

Piskopos, son derece kızgın gözlerini meşrutiyet taraftarının yüzüne dikerek: "On Yedinci Lui!"

Dedi. İhtiyar sandalyesinden uzanıp, piskoposun kolunu tuttu: "Onyedinci Lui! Kime ağlıyorsunuz? Bir Kral oğluna mı? Benim için Kartoş'un masum kardeşinin Grev meydanında koltuklarından asılıp, ölünceye kadar o halde bırakılmasıyla, Onbeşinci Lui'nin masum torununun, Tampel kalesinde idamı arasında hiçbir fark yoktur."

Piskopos:"Bu isimlerin yan yana getirilerek kıyaslanmasından hoşlanmam!"

"Siz hangisini kastettiniz! Eğer siz benimle beraber halk çocuklarına ağlarsanız, ben de sizinle beraber kralın çocuklarına ağlarım. "

Aralarında birkaç dakikalık bir sessizlik oldu. Piskopos geldiğine pişman görünüyordu. Bu sırada meşrutiyet taraftarı konuşmasına devam etti.

"Ah! Papaz Efendi, anlaşılan siz hakikatin çiğ halini sevmiyorsunuz. Hazret-i İsa ise hakikati o haliyle seviyordu. Ve o, insanlar arasında hiçbir ayırım yapmıyordu. Hem mazlum, hem masum... Bunlar daha şanslıdır. Ve Allah onlarla beraberdir."

Piskopos yavaş sesle: "Doğru... Hepsine ağlarım."

"Eşit şekilde değil mi?"

Yine derin bir sessizlik oldu. Meşrutiyet taraftarı adeta son sözlerini söylüyordu: "Evet, yükselişin şiddetli oluşuna ihtilal denir. İhtilaller tamamlandığı vakit, insanlar bir şekilde zarar görür, fakat öte yandan ileriye doğru yürürler."

Bu sırada ihtiyarın vücudunda bir titreme oldu. Başını kaldırıp göğe baktı. Gözleri doldu. Sarı yanaklarından iki damla yaş süzüldü. Kendi kendine söylenir gibi mırıldandı: "Ey sen! Ey sahibim. Hakiki var olan yalnız sensin!"

Piskopos bu dua karşısında merhamet etti. Dua eder gibi konuşan

ihtiyarın buruşuk ellerini tuttu. Buz gibiydi. İhtiyar yarı kapalı gözlerini açtı.

"Piskopos Efendi, vatanımda suistimal vardı, ben de gidermeye çalıştım. Kötülük vardı, yok edilmesi için çalıştım. Fransa tehdit ediliyordu, buna karşı göğsümü siper ettim. O zaman zengin değildim. Şimdi de fakirim. Siz benden ne istemeye gelmiştiniz?"

Piskopos sarsıldı. "Duanızı." Dedi. Ve meşrutiyet taraftarının önünde diz çöktü. Piskopos başını kaldırdığında, ihtiyarın aydınlık bir tebessümle baktığını gördü. Dokunarak yokladı, ölmüştü.

Evine döndükten sonra, karışık ve anlaşılmayan birtakım düşüncelere daldı. Gecelerini dua ve yakarışla geçiriyordu. Piskopos'un, o olaydan sonra mazlum ve masumlara karşı merhamet ve dostluğu bir kat daha arttı.

Bu şehre geldiği tam dokuz yıl olmuştu. Geçen bu zaman içinde bazı maddi değişiklikler yapılmasına rağmen, manevi değişiklikler daha fazlaydı.

İKİNCİ BÖLÜM
Jan Valjan Adında Garip Bir Adam

1815 yılı, Eylülün başıydı, güneşin batmasına bir saat vardı ve bir adam "D" kasabasına yürüyerek giriyordu. Halk bu adamı, pencere ve kapı aralarından çekinerek izliyorlardı. Bu yabancı adam, orta boylarda, kaba fakat kuvvetli, sefalet içindeki görünüşüyle, kırk altı ya da kırk sekiz yaşlarında duruyordu.

Yüzünün alt kısmı güneşten yanmış ve terden parlıyordu. Başında meşin bir şapka vardı ve yüzünün üst kısmını da onun siperi kapatmıştı. Kaba bezden yapılmış gömleğini, boyun hizasında gümüş bir düğme ile iliklemişti. Kıllı göğsü açıkta duruyordu. Boğazına doladığı atkısı, ip gibi sallanıyordu. Mavi Amerikan bezinden yapılmış pantolonunun bir dizi beyazlanmış, diğeri yeşil bir çuha ile yamalanmış, adeta dökülüyordu. Ceketi lime limeydi. Sırtında, ağzına kadar dolu asker çantası, adeta kambur gibiydi. Ayağında çorapları yoktu ve çivili ayakkabılarıyla ağır ağır kasabaya giriyordu. Hem de yedi ay evvel Napolyon'un girmiş olduğu sokaktan...

Ter, yorgunluk ve toz içindeki bu adamı, kasabadan kimse tanımıyordu. Fakat mahalle çocukları tanıdık birini takip eder gibi, arkası sıra yürüyorlardı. Şehrin girişindeki çeşmeden su içmişti aslında ama yetmemiş olacak ki bir de çarşı meydanındaki çeşmeye yanaştı. Garip yolcu belli ki çok susamıştı. Paşur sokağının köşesinden sola kıvrılıp, Belediye Dairesi'ne doğru yollandı. İçeriye girdi ve on beş dakika sonra çıktı. Kapının önünde duran polise saygıyla selam verdi. Fakat polis, selamını almadan yüzüne dikkatlice baktı. Ardı sıra da bir müddet gözüyle takip etti.

Yolcu, kasabanın en güzel hanı olan Kolhas'a doğru yöneldi. Ve dışarıya açılan mutfak kapısından içeriye daldı. Yabancının gözüne ilk çarpan ateş oldu. Ocakta neşeli neşeli harlayan ateşin üzerinde beyaz keklik ve piliçlerle dolu bir şiş dönüyor, ayrıca fırının üstünde göl ve nehir balıkları cızırdıyordu. Salondan müşterilerin gürültüleri geliyor, gürültüler arttıkça hancının da gelip gitmeleri artıyordu. Hancı kapının açılıp kapandığı duyunca, gözlerini fırınlarından ayırmadan sordu:

"Ne istiyorsunuz Efendim?"

"Yemek ve yatak."

"Hay, hay."

Başını çevirip baktı. Adamdan pek para çıkacağını düşünmediği için hatırlattı: "Para ile!"

Yolcu, ceketinin cebinden meşin bir kese çıkarıp, ileriye uzattı: "Param var."

"O halde istediğiniz de var."

Yolcu çıkardığı keseyi tekrar cebine yerleştirdi. Sırtındaki çantasını indirip, kapı arkasına koydu. Elinden bırakmadığı sopası ile ateşin yanında bulunan alçak bir sandalyeye çöktü. Hancı gidip gelirken yolcuya yan yan bakıyordu. Yolcu da ateşe yan yan bakıyordu.

"Yemek vaktine daha çok var mı?"

"Az sonra."

Yolcu ateşe döndü. Isınmaya başladı. Bu arada hancı, pencerenin kenarında asılı duran bir gazetenin köşesinden yırttı. Cebinden çıkardığı kurşun kalemle bir iki satır bir şeyler karaladı. Sonra kağıdı katladı. Yamaklık yapan çocuğa işaret edip yanına çağırdı. Kağıdı eline tutuşturup kulağına fısıldadı. Çocuk yaydan kurtulan ok gibi koşarak doğru belediye dairesine gitti. Yolcu, hancıdan habersiz yine sordu: "Yemeğe daha çok var mı?"

"Şimdi, şimdi."

Bu arada çocuk döndü. Yine bir kağıt getirmişti. Hancı aceleyle pusulayı açtı. Dikkatlice okudu. Sonra başını sallayarak, bir an kararsız düşündü. Halinden, acıklı hayallere daldığı belli olan yabancıya doğru bir iki adım attı:

Efendi, sizi burada kabul edemeyeceğim. Yolcu yarı dönerek hancıya baktı:

"Niçin? Parayı vermem diye mi? İster misin, peşin vereyim? Param var diyorum size."

"Onun için değil ki..."

"Ya neden?"

"Paranız olabilir..."

"Evet?"

"Ama benim odam yok."

Adam gayet sakin: "Ben ahırda da yatabilirim."

"Olmaz."

"Neden?"

"Ahırın her tarafı beygirlerle dolu!"

"Ambarda yatarım. Bir parça saman yeter bana. Sen hele yemeği ver de."

"Yemek de veremem."

Yolcu iyice bunalmıştı. Ayağa kalktı. Hancı devam etti: "Bir şeyim yoktur."

Adam kahkaha ile gülerek ocaktan yana döndü: "Bir şeyiniz yok öyle mi? Ya bunlar?"

"Sahipleri var."

"Onlar kaç kişi?"

"On iki..."

"Burada yirmi kişiye yetecek yemek var."

"Hepsini almışlar, parayı da peşin vermişler. "

Adam tekrar alçak iskemlesine oturdu. Yavaş sesle: "Handayım. Karnım da aç, gidemem!"

Hancı oturan yabancıya yaklaştı. Kulağına eğildi. Dişlerinin arasından fısıldadı: "Yıkıl git buradan!"

Adam iliklerine kadar ürperdi. Sopasının demirli ucuyla birtakım odun parçalarını ateşe atmaya başladı. Sonra birden döndü. Cevap vermek için ağzını açtıysa da konuşmasına fırsat bırakmayan hancı yine fısıldadı:

"Dur! Fazla ileriye gitme. İsmini söyleyeyim mi? Jan Valjan. Kim olduğunu da söyleyeyim ister misin? İlk gördüğüm zaman şüphe etmiştim zaten. Belediyeden sordum. İşte verdikleri cevap! Bak istersen, okuman var mı?"

Belediyeden gelen pusulayı açık olarak gösterdi. Adam kağıda bir göz attı. Hancı devam etti: "Herkese karşı kibar davranmak adetimdir. Anladın mı, buradan gidiniz".

Adam, başını öne eğdi. Kapının arkasına uzandı. Çantasını alır almaz çıkıp gitti. Büyük cadde de dalgın ve yorgun bir şekilde gidiyordu. Evlerin duvarları altından nereye gittiğini bilmeden geçti. Bir müddet daha dümensiz gemi gibi gitti. Belki hep böyle yürüyecekti. Çünkü yorgunluğunu unutacak kadar kederliydi. Birden yine aç olduğunu hissetti. Gece yaklaşıyordu. Sığınacak bir yer görebilmek ümidiyle etrafa göz attı. Güzel hanların kapısının, kendine kapalı olduğunu anlamıştı. Ya meyhane? Veya pis de olsa bir ahır... Etrafına bakınıyordu ki sokağın sonunda bir ışık gördü. Işığa doğru yürümeye devam etti. Evet, gerçekten bu bir meyhaneydi. Önce pencerenin önünde durup, camdan içeriyi izledi. Birkaç kişi oturmuş, bir şeyler yiyip içiyordu. Masanın üzerinde küçük bir kandille, ocakta yanan büyük bir ateş vardı. Ve ocağın üzerinde, çengele asılmış demirden bir tencere... Kapıya yöneldi. Tam kapıyı çalacakken durdu. Belli ki sokak kapısından girmeye cesaret edemiyordu. Gübre ile

dolu küçük bir avluya sokuldu. Sonra bir cesaretle kapıya yanaştı. Fakat kapıyı korka korka yoklarken, içerden bir ses duyuldu: "Kim var orada?"

"Aç ve yatmak isteyen biri!"

"Ha... İyi. Burada hem yatak hem de yemek, hepsi var..."

İçeri girince, herkesin kendine baktığını fark etti. Bir taraftan kandil, bir taraftan ateş, üstünü başını teşhir eder gibi aydınlatıyordu. Çantasını arkasından indirirken, meyhaneci kendi reklamını yaptı:

"İşte ateş. Yemek de pişiyor. Gel, ısın arkadaş. "

Ocağa yakın bir yere oturdu. Yorgunluktan uyuşan ayağını ateşe doğru uzattı. Tencereden çıkan yemeğin buğusuna bakmaya başladı. Çevresini saran bütün gözler ise ona dikilmişti. Şapkasının siperi altında gizlenen yüzünün sefaleti ve yorgunluğu, onun hikayesini anlatıyordu. Kendisine bakanların içinde, yolda karşılaştığı adam da vardı. Çirkin çehresiyle hem bakıyor hem de bir şeyler anlatıyordu.

Çok yürümüş ve yorulmuştu. Atının sırtına bindirmesi için yardım dilenmişti ondan. Halbuki o, cevap bile vermeden atını mahmuzlayıp geçip gitmişti. Şimdi de kalabalığın ortasında hiç durmadan kendisini işaret ederek hakkında konuşuyordu. Sonra oturduğu yerden meyhaneciye işaret etti. Sonra fısıltılar! Meyhaneci ateşin yanına gelip, yabancının sırtına elini koydu: "Buradan gideceksin!"

Yabancı döndü. Üzgün üzgün baktı: "Ah! Biliyor musunuz ki?"

"Evet..."

"Öbür hana da almadılar, nereye gideyim ben?"

"Başka yere."

Çantasını, sopasını aldığı gibi oradan da sessizce ayrıldı. Fakat dışarısı hiç de öyle sessiz değildi. Kasabaya girdiğinden beri kendisini takip eden çocuklar arkası sıra taş atıyorlardı. Sinirlenerek geri döndü. Birkaç adım yürüdü. Sopasını onlara vuracak gibi salladı. Çocukların hepsi korkup, çil yavrusu gibi dağılınca, sopasını indirdi. Yürümeye devam

etti. Hapishanenin önünden geçiyordu ki durdu. Kapı çıngırağına bağlı zinciri çekti. Bir müddet sonra büyük kapının ardındaki küçük kapı açıldı. Bu sırada, yabancı saygıyla şapkasını çıkardı: "Kapıcı ağa, beni bu gece içerde yatırsan, ha ne olur?"

"Burası misafirhane mi be? Tutuklu olsaydın alırdım."

Küçük kapı yüzüne kapanınca, yabancı da boynunu büküp yürümeye başladı. Bahçeli evlerin bulunduğu dar bir yola girdi. Çitlerin arasında tek katlı küçük evi görünce yavaşladı. Penceresinden ışık sızıyordu. Meyhanede yaptığı gibi usulca pencereye yaklaşıp içeriye bakmaya başladı. Kireç sıvalı geniş odanın her bir yanına tek tek baktı. Basma ile örtülü bir yatak, hemen yanında bir beşik, duvara dayalı tahta birkaç sandalye vardı. Karşı duvarda çiviye asılı bir tüfek, diğer çivide bir kandil ve ortada bir sofra, sofranın ortasında bir tencere... Sofranın başında kırk yaşlarında güler yüzlü bir adam, dizine oturttuğu çocuğu ile oynuyor. Yanındaki genç kadın, diğerinden daha küçük bir çocuğa süt veriyor. Baba gülüyor, çocuk gülüyor, anne gülüyor...

Yabancı, kireç sıvalı bu büyük odaya büyülenmiş gibi baktı. Belki de böylesine sevinçli bir aile, konuksever de olabilirdi? Bu kadar mutluluğun olduğu yerde biraz da merhamet bulunmaz mıydı? Pencerenin camına çekinerek vurdu. İşitmediler. Bir daha vurdu. Kadının:

"Galiba kapı çalınıyor?"

Dediğini işitti. Kocası ise: "Yok..."

Diyordu ki bir daha pencereye vurdu. Bu sefer adam duymuş olacak ki kandili kaptığı gibi kapıya yöneldi. Kapı açıldı. Kandilin ışığı altında birbirlerini süzmeye başladılar. Ev sahibi yarı köylü, yarı esnaf tipinde uzun boylu bir adamdı. Üzerinde meşinden yapılmış iş önlüğü vardı. Önlüğün büyük cebinden bazı alet ve edevatlar görünüyordu. Üst kısmı açık olan gömleği beyaz ve kalın boynunu ortaya çıkarmıştı. Açık boynuyla, çöplüğe hakim horoz edasında başını geriye dikmiş, karşısındakini süzüyordu.

"Affedersiniz efendim. Para ile bana bir tabak çorba, uyumak için bir

köşe verebilir misiniz? Ahırda bile olur! Söyleyiniz, ücretiyle verebilir misiniz?"

"Siz kimsiniz?"

"Bütün gün yürüyerek geldim. Yolcuyum. Ücretle veriniz... Kabul edebilir misiniz?"

"Ücretini verince mesele yok, ama neden hana gitmiyorsun?

"Yer yokmuş da."

"Ne demek! Olmaz. Bugün ne pazar ne de özel bir gün. Labar'a gittiniz mi?"

"Evet..."

"Eee?"

Yolcu sıkılmıştı: "Şey, bilmem. Beni kabul etmedi..."

"Şafo sokağındaki meyhaneye? "

Yabancı iyice sıkılmıştı. Yutkundu: "O da kabul etmedi..."

Yabancının sıkıntısı arttıkça, köylünün de kuşkusu arttı. Bu emniyetsiz durum karşısında gerilen yüzüyle tepeden tırnağa adamı iyice süzdü. Sonra titrek sesle: "Siz şey olmayasınız?"

Diyerek yüzünü buruşturdu. Yabancıya bir daha göz atıp, üç adım geriye çekildi. Kandili masanın üzerine bıraktı. Duvara asılı olan tüfeğini eline aldı. Bu arada köylünün karısı da yerinden farlamış, iki çocuğunu kucağına sarıp, kocasının arkasına saklanmıştı. Yabancıya dik dik bakarak, kocasına fısıldadı: "Yağma kedisi!"

Karı koca bir yılana bakar gibi bakıyorlardı. Köylü, elindeki tüfeği doğrultarak boğuk boğuk bağırdı: "Git oradan?"

"Bir bardak su verseydiniz..."

"Bir kurşun tanesi..."

Köylü kaba kaba gülerek hırsla kapıyı kapattı. Yabancı kapının sürgülenişini duyana kadar orada öylece bekledi. Ayrılmak üzereyken, pencerenin kanatlarının kapandığını gördü. Gece gittikçe ilerliyordu. Alp dağlarından gelen soğuk bir rüzgar içine işliyordu. Yola koyulmuş giderken, bahçelerin birinde kerpiçle yapılmış bir kulübe gördü. Ani bir kararla çitin üzerinden atlayıp kulübeye doğru yürüdü. Kulübenin küçük ve oldukça alçak bir kapısı vardı. "Kimsenin yaşamadığı bir kulübe" herhalde diye geçirdi içinden. "Çok açım ama soğuğa dayanamayacağım, dışarıda donmaktansa..." deyip, vücudu yere değecek kadar eğilerek, yılan gibi sürünüp içeriye girdi. İçeriye girince rahatlamıştı, iliklerine kadar işleyen soğuğu ve rüzgarı artık duymuyordu. Bütün vücudu ısınmaya başladı. İçerisi karanlıktı. Elleriyle şöyle bir etrafı yokladı. Yere yatak gibi saman seriliydi. Hemen uzandı ve uzanır uzanmaz bir daha kımıldamadı. Öyle yorgundu ki...

Çantasını yastık yaparsa, daha rahat edeceğini düşündü. Şu çantayı bir çıkarayım da..." diyerek yattığı yerde uğraşırken, vahşi bir hırlama duydu ve irkildi. Rahatça yattığı yerde gevşemiş olan bütün adaleleri gerildi, gözlerini kaldırdı. İçeriye girdiği delikte büyük bir köpek başı gördü. Yanı başında uzanan sopasını eline aldı ve çantasını da siper ederek dışarıya fırladı. Fakat köpek ondan daha atikti. Cesur davranıyordu fakat bu mücadelede kıyafetleri daha çok yırtılmıştı. Sopasını sallayıp, çantasıyla kendisini koruduğu için en ufak bir çizik bile almadan çitin dışına zor atladı.

Şimdi yine sokaktaydı. Köpek kulübesinden bile kovulmuştu, hem de bir köpek tarafından... Köpeğin bile bir kulübesi var ama benim yok diye söylendi. Bir taşın üzerine oturmak isterken yere düştü. "Ah! Şu köpek gibi bir kulübem olsaydı..." diye inledi. Üşüyordu. Tekrar kalktı ve yürümeye başladı. Belki tarlaların içinde bir ot yığını bulup, yatar uyurum düşüncesiyle kasabadan çıktı. Başı önde bir süre daha bu şekilde yürüdü. İnsanlardan uzaklaşıyordu. İnsanlardan... Aniden durdu. Başını kaldırıp etrafına bakınırken, bir tarlanın ortasında olduğunu fark etti. Ekini biçilmiş bir tarlaydı... Bu tarla, saçları çok kısa kesilmiş bir kafa gibi çıplaktı… Tarlada, rüzgardan titreyip sallandıkça, matem hışırtıları çıkaran tek bir ağaç vardı. Tek bir ağaç... Kendisi gibi tek... Birden geri

dönmeye karar verdi.

Yine, sokaklardan geçerek rastgele yürümeye devam etti. Büyük kilisenin meydanına gelmişti. Yorulmuştu ve kiliseye doğru yumruğunu gösterdi. Meydanın bir köşesine kadar ilerledi. Binek taşının önünde durdu. Yavaş yavaş taşın üzerine uzandı. Bu sırada kiliseden çıkan ihtiyar bir kadın kendisine doğru geliyordu. Birden göz göze geldiler.

İhtiyar kadın hiç çekinmeden sordu: "Burada ne yapıyorsunuz kardeşim?"

Adam, şu ana kadar biriken tüm kızgınlığıyla azarlar gibi cevap verdi: "Ne yaptığımı görmüyor musun kadın? Yatıyorum işte!"

Kadın şefkatle: "Taşın üzerinde mi?"

Diye sordu. Adam biraz yumuşamıştı: "Farketmez. On dokuz sene boyunca tahtadan bir yatağım vardı. Bugün ise taş..."

"Asker misiniz?"

"Evet, evet... Askerim."

"Niçin hana gitmiyorsunuz?"

"Param yok."

"Yazık! Vah, vah... Benim de kesemde yalnız birkaç bozukluk var."

"Olsun verin."

Kadıncağız olanları verirken heyecanla konuşmaya başladı: "Bu kadar parayla handa yatamazsınız ki... Üşüyorsunuzdur, geceyi de bu şekilde geçiremezsiniz. Hem sizin karnınız da açtır... Sadaka niyetine yardım eden, size acıyan olmadı mı?"

"Önünden geçtiğim kapıları çaldım."

"Eee?"

"Her yerden kovdular."

Kadın, üzüntülü ve heyecanlı bir şekilde adamın kolunu tuttu. Meydanın öbür tarafındaki küçük bir evi göstererek: "Şu kapıyı çaldınız mı?"

"Yooo..."

"Oraya da uğrayın."

"D" kasabasının Piskoposu, o akşam odasına kapanmış bir şeyler yazıp, çiziyordu. Bayan Magluar, her zamanki gibi karyolanın yanındaki dolaptan gümüş kaşıkları almaya girdiği zaman, Piskopos hala çalışmaya devam ediyordu. Yemeğin hazırlandığını anlayıp, önündeki kitabı, defteri kapadı ve yemek odasına geçti. Bayan Magluar sofrayı hazırlarken, bir yandan da Bayan Baptistin'e bir şeyler anlatıyordu. Alışveriş yapmak için çarşıya gittiğinde bazı söylentilere kulak vermişti. Kim olduğunu bilmedikleri şüpheli bir serseriden bahsediyorlardı. Herkes onun bir kötülük yapabileceğini konuşuyordu. Bütün bu duyduklarını nefes almadan anlatıyordu. En sonunda sözü, kapı kilitlerine getirdi. Bayan Magluar, "Kapıları sağlam bir şekilde kapatılmalıyız." cümlesini öylesine yüksek tonla söylemişti ki… Fakat Piskopos odasında çok üşümüş olduğu için yemek odasına girer girmez, ocağın yanına gitti. Ellerini ateşe tutarak ısınmaya başladı. Isınmaktan başka bir şey düşünmediğini gören Bayan Magluar sözünü tekrar etti. Bunun üzerine Bayan Baptistin:

"Kardeşim, Bayan Magluar'ın dediğini duymuyor musunuz?"

Piskopos sandalyesini çevirdi, iki elini de dizlerinin üzerine koyarak gülümsedi: "Bakalım, neler olmuş? Büyük tehlikede miyiz yoksa?"

Bayan Magluar hikayesini yeniden anlatmağa başladı. Tabii biraz daha mübalağalı olarak... Bunun üzerine Piskopos: "Gerçek mi bunlar?"

Diye sordu. Bu sorudan cesaret alan Bayan Magluar, heyecanla hikayesini yeniledi: "Evet, efendim. Bu gece kasabada bir felaket olacak. Herkes böyle söylüyor. Polisin beceriksizliği malum... Dışarısı cehennem gibi! Hem Babtist de benim fikrimde değil mi?"

"Ben mi? Ben bir şey demiyorum. Kardeşim ne yaparsa kabulüm, o her şeyi daha iyi bilir."

Bayan Magluar sanki destek görmüş gibi devam etti: "Bizim ev hiç emniyetli değil. Müsaade ederseniz, çilingir çağıralım, kapının eski kilitlerini yeniden taksın. Zaten hepsi hazır, çok çabuk yapar. Hiç olmazsa bu gece için tedbirli olalım. Gece yarısı bile kapımızı çalan herkese "buyurun" demek adetinizdir. Aman Tanrım! İzin vermeye bile lüzum yok ki..."

Bayan Magluar konuşmasına daha da devam edecekti ki, kapı şiddetle çalındı. Piskopos oturduğu yerden yüksek sesle: "Buyurun!"

Kapı açıldı. Hem de ardına kadar. Bir adam içeriye doğru bir adım atıp durdu. Sırtındaki torba ve elindeki sopasıyla heykel gibi öylece duruyordu. Kapıyı bile kapatmamıştı. Yüzünde yorgunlukla beraber zorbalığı andırır çizgilerde vardı. Bayan Magluar'ın şaşkınlıktan ağzı açık kalmıştı ve korkudan titriyordu. Bayan Baptistin ise dehşetle ayağa fırladı ve ocağın yanındaki kardeşinin yüzüne baktı. Piskoposun sakin bir şekilde adama baktığını görünce o da sakinleşti. Yabancıya ne istediğini sormaya fırsat kalmadan, o iki eliyle sopasına dayanmış yüksek sesle ve dik dik bakarak dedi ki:

"İsmim Jan Valjan. Tersanede on dokuz yıl boyunca kürek mahkumuydum. Dört gün evvel çıktım. Dört gündür hep yollardayım, hem de yürüyerek... Bir hana gittim. Kovdular. Diğerine gittim, oradan da kovdular. İşte, işte bu san pasaport yüzünden beni kimse kabul etmiyor. Hapishaneye gittim, kapıcısı içeri almadı. Bir köpek kulübesine gittim. O bile beni kovdu. Tarlalara gittim fakat yağmur yağacağını düşünerek tekrar kasabaya geldim. Yorgunum, hiç değilse dinleneceğim bir kapı eşiği olsun dedim. Yeter ki kuytu bir yer olsun. Şu meydanın köşesinde bir kadın yanıma geldi ve bana, bu evi gösterdi. Burası misafirhane mi ne? Yanımda yeterince para var, tersanede biriktirmiştim. Ondokuz senede kazandığım yüz dokuz frank ile onbeş soldam var. Ücretiniz neyse veririm. Ne kadar istiyorsunuz? Çok yorgunum, karnım da aç. Burada kalabilir miyim?"

Piskopos sakince dinledi ve sonra Bayan Magluar'a döndü: "Bayan Magluar, sofraya bir tabak daha koyunuz."

Bunun üzerine adam, masanın üzerindeki kandile doğru eğildi. Şaşkın şaşkın: "Tersaneden çıktığımı söyledim, duydunuz değil mi? Hapishaneden geliyorum!"

Durdu. Cüzdanını açtı. İçinden büyük bir sarı kağıt çıkardı: "İşte pasaportum. San olduğunu görüyorsunuz değil mi? Okumak ister misiniz? Ben okuma bilirim. Tersanede öğrendim. Bakın, bakın ne yazıyor: "Jan Valjan serbest bırakılmış bir tersane..." falan filan, "Tersanede on dokuz sene kalmıştır. Beş sene hırsızlık, on dört sene de yaptığı firarlar için. Bu adam pek tehlikelidir." İşte siz de gördünüz. Bunun için beni herkes kovuyor. Burası misafirhane mi? Bir tabak yemek, bir yatak... Ahır da olur fark etmez."

Piskopos yine sakin sakin dinledikten sonra Bayan Magluar'a döndü: "Misafir yatağına temiz bir çarşaf seriniz."

Bayan Magluar, Piskoposun emirlerini yapmak için dışan çıktı. Piskopos adama döndü: "Oturunuz efendim, ısınınız... Birazdan yemek yiyeceğiz. Siz yemeğinizi yerken, yatağınız hazırlanmış olur."

Endişeyle bakan adam, birdenbire şaşırdı. Sevinç çığlıklarıyla, deli gibi birtakım sözler söylemeye başladı.

"Gerçekten mi? Nasıl? Kabul ediyor musunuz yani? Kovmuyorsunuz. Bir de efendim diyorsunuz bana... Yıkıl karşımdan köpek demiyorsunuz! Kov... Kim olduğumu söyledim. Burasını gösteren kadın... Yernek! Çarşaflı bir yatak... Ben... Bir yatak! On dokuz sene... Müsaade ediyorsunuz değil mi? Siz ne iyisiniz... Hem de param var... Epey para veririm... Veririm... Misafirhaneci efendi, affedersiniz, isminiz nedir? İstediğiniz kadar para vereceğim... Siz çok iyi bir misafirhanecisiniz... Değil mi?"

"Ben burada oturan bir papazım."

"Bir papaz? Ah! Siz çok iyi bir papazmışsınız... Benden para istemeyecek misiniz? Bu mahallenin papazı değil mi? Bu büyük kilisenin papazı ha! Gerçek, bak, ne kadar budalayım, elbiseniz..."

Adam rahatlamıştı. Torbasını ve sopasını bir köşeye bırakıp, pasaportunu da cebine koymuştu. Bayan Bapüstine ona merhametle bakıyordu ki o,

yerine oturdu.

"Papaz efendi, siz çok iyiymişsiniz, gururlanarak davranmadınız. İyi bir papaz... O halde benden para almaya ihtiyacınız yok, değil mi?"

"Hayır, paranız sizde kalsın. Yüz on dokuz frank mıydı?"

"Evet, Yüz on dokuz frankla, on beş solda..."

"Bunu ne kadar zamanda kazandınız?"

"On dokuz sene..."

Piskopos derin derin içini çekerken, adam anlatmaya başladı:

"Bu paranın hepsi bende duruyor. Dört günden beri sadece yirmi beş solda harcadım. Onları da Gras'ta bir araba boşaltılırken yardım etmiştim, oradan kazandım. Tersanede bir papazımız vardı. Orada bir Piskopos da görmüştüm. Marsilye Piskopos'u. Piskopos, papazların papazı demektir. Ha, siz daha iyi bilirsiniz ya... Affedersiniz. Belki ben iyi söyleyemedim. Pek anlamam da..."

"Anlıyorum."

"Tersane fabrikasının tam orta yerindeki bir masanın üzerinde dua etti. Başında, altından sivri bir şey parlıyordu. Önümüzde fitilleri yanmış toplar olduğu için iyi göremiyorduk. Birtakım şeyler söyledi ama çok uzaktık, işitemedik. İşte Piskopos demek, bu demek..."

Bayan Magluar bu arada odaya girmiş sofranın üzerine bir tabak bırakıyordu. Piskopos gözünü masaya çevirdi: "Bayan Magluar, şu tabağı mümkünse daha ateşe yakın koyun."

Sonra misafirine döndü: "Alp dağlarının gece rüzgarı soğuk olduğu için, üşümüşsünüzdür efendim..."

Piskopos "Efendim" kelimesini ağırbaşlı bir şekilde ve o tatlı sesiyle tekrarladıkça adamın yüzü gülüyordu. Sefaleti kadar, itibarı da bir aşk derecesinde istiyordu. Piskopos bir ara Bayan Magluar'a seslendi:

"Kandil ışık vermiyor."

Bayan Magluar bu sözden, Piskopos'un ne demek istediğini anladı. Yatak odasına girdi, sobanın üzerindeki iki gümüş şamdanı aldı, mumları yakıp, masanın üzerine koydu.

"Papaz efendi, siz çok iyi bir adamsınız. Bana hiç hakaret etmediniz. Nereden geldiğimi söylediğim halde evinize kabul ettiniz."

Piskopos, bu yabancı adamın elini şefkatle tuttu: "Bana kim olduğunuzu söylemeseniz de olurdu. Burası sadece benim evim değil. Hepimiz dünyadaki malımızın bekçisiyiz ve hepimiz bu dünyada misafiriz. Bu kapıya gelen insanların ismi sorulmaz, sadece ihtiyaçları sorulur. Uykusuzdunuz, aynı zamanda aç ve susuzdunuz, o nedenle hoş geldiniz. Bana bunun için teşekkür etmenize gerek yok. Burası, buraya ihtiyaçları olan herkese açıktır. Kendi evinizde olduğunuzu farz edin. Hem siz isminizi söylemeden önce, ben zaten diğer bir isminizi biliyordum."

Adam şaşkınlıkla gözlerini açtı: "Gerçekten mi? Benim ismimi biliyor musunuz?"

"Evet, siz kardeşimsiniz."

"Papaz Efendi biraz durun, buraya girdiğimde karnım çok açtı. Fakat öyle büyük iyilikler yapıyorsunuz ki şimdi ben açlığımı bile unuttum."

Piskopos adamın yüzüne yine şefkatle baktı: "Belli ki çok acılar çekmişsiniz."

"Ah! O kırmızı gömlekle, o ayaklarıma bağlanan pranga! Uyumak için sadece bir kuru tahta! Sıcak olsun, soğuk olsun hep iş ve hep sopa darbeleri! Boynumda iki kat zincir, zindanda, hastanede bile zincir! Köpekler, on dokuz sene boyunca. Şimdiyse kırk altı yaşındayım ve sadece bir san pasaportum var..."

Piskopos: "Evet, çile çekmiş, imtihandan çıkmışsınız. Dinleyiniz, pişman olan bir günahkar, öbür dünyada çok sevinecektir. Eğer o üzüldüğünüz yerden, insanlara karşı kinle çıkıyorsanız yazık olur... İşte o zaman size acırım... Eğer oradan iyilikle, iyi bir insan olmak düşüncesiyle

çıkıyorsanız, işte o zaman siz herkesten iyisiniz...”

Bu arada Magluar yemeği hazırlamıştı. Misafirinin varlığından son derece memnun olan Piskopos, sevinçle ayağa kalktı: “Haydin sofraya!”

Piskopos yemek masasında duayı okuduktan sonra, yemeklerin servisini kendisi yaptı. Misafir büyük bir iştahla yemeğe başladı. Bir müddet sonra Piskopos birden: “Sanırım, soframızda bir şey eksik.”

Bayan Magluar, her gün kullandıkları üç tabağı masaya koymuştu ve bir misafir geldiğinde kullanılan gümüş tabakaları getirmeyi unutmuştu. Sessizce çıktı ve bir dakika sonra da elindeki üç gümüş tabakla geri geldi. Tabaklar kandilin altında parlıyordu...

Yemek boyunca, Jan Valjan’ın bundan sonra gideceği yerler hakkında konuştular. Misafir yedikçe daha da canlanıyordu. Piskopos yemekten sonra gümüş şamdanlardan birini kendisi aldı, diğerini de misafire verdi.

“Sizi yatağınızı götüreyim, efendim.” Kendisi önde, misafir arkada Piskopos’un odasına geçtiler. Bu sırada Bayan Magluar gümüş tabakları yatağın yanı başındaki dolaba yerleştiriyordu. Piskopos’un odasından, ikinci bir odaya geçtiler. Yatakta kar gibi beyaz çarşafların örtülü olduğu misafir odasına.

Jan Valjan, şamdanı küçük masanın üzerine koyarken hem hayran hem de ürkek bir şekilde beyaz çarşaflara bakıyordu. Piskopos’un sesiyle kendine geldi:

“Haydi dostum, rahat uyuyunuz. Yarın gitmeden önce ineğimizin taze sütünden içip, öyle yola çıkarsınız. İyi uykular.”

“Teşekkür ederim Papaz Efendi.”

Jan Valjan sakince söylediği bu sözden sonra birden fırtınalı bir şekilde kabarıp dikleşti. İhtiyara doğru döndü. Kollarını, göğsünün üzerine bağlayarak: “Demek öyle! Korkmadan beni odanızın yanında yatırıyorsunuz ha!”

Birden sustu. Sonra ayarsız bir gülüşle: “Benim katil olmadığımı size kim

söyledi? İyi düşündünüz mü?"

"Orası Tanrı'ın bileceği şeydir..."

Diyerek ellerini kaldırarak sessizce bir dua okudu. Ve arkasına bakmadan odasına girdi. Yatmadan önce kısa bir dua daha okudu.

Jan Valjan yatacağı yere baktı. O kadar yorgundu ki hapishanede yaptıkları gibi mumu burnuyla üfledi. Çarşafların temizliğini bile düşünemeden, üzerini çıkarmadan yatağa uzandı ve hemen derin bir uykuya daldı.

Gece yarısını geçince Jan Valjan uyanıvermiş, yattığı yerde derin düşüncelere dalmıştı... Fakir bir ailenin çocuğuydu. Küçükken okumayı öğrenememişti. Biraz büyüyüp çalışabilecek bir yaşa gelince de bağ budama sanatıyla uğraşmıştı. Annesiz babasız kaldığı zaman çok küçüktü. Onu ablası büyütmüştü. Sonra eniştesi ölüp gitmişti. Yedi çocukla kalan ablasının da artık yardıma ihtiyacı vardı.

Yirmi beş yaşındaydı ve evliliği düşünmeyecek kadar sıkıntılı günler yaşıyordu. Akşamları evine yorgun bir şekilde dönerdi. Çorbasını sessizce içer, bir kenara çekilirdi. Yemeklerini hep böyle sessizce yerdi. O sırada ablası önünden bazı lokmaları aşırırdı fakat o hiç sesini çıkarmazdı. Et parçalarını, lahananın koçanını hep çocuklarının önüne itelerdi. Jan Valjan, kaşığından kaçırmalarına bile itiraz etmeden susardı. Farkına varmamış gibi davranırdı.

Ağaçları, bağları buduyordu. Bazen de ekinleri biçip, yollarda çalışarak ne kazanırsa ablasına getiriyordu. Ablası da çalışmak istiyordu, fakat yedi çocuğu nereye bırakıp çalışacaktı. Kazandığı para yetmiyordu. Sefalet yavaş yavaş gelmeye başlamıştı. Bu yetmezmiş gibi bir de kış bastırmıştı. Jan Valjan artık iş de bulamıyordu. Bu durumda ekmeksiz kalmışlardı. Ekmeksiz yedi çocuk...

İşsiz işsiz öyle geziniyordu. Karnı aç dolaşırken bir fırının önünde durdu. Birden nasıl olduysa elini uzattı. Eli önce bir cama çarpmıştı, sonra ekmeğe... Ekmeği almış kaçıyordu ki fırıncı arkasından yetişti. Korkudan ekmeği de düşürmüştü. Kolu baştan aşağı kan içindeydi. Kanlı ekmek nerede kalmıştı, bilemiyordu. Bu olay için mahkemeye çıkarılmıştı...

1795 yılında hırsızlık yapmak suçundan yargılanmıştı. Evi aranmıştı ve evde bulunan ruhsatsız kullandığı tüfek bile mesele olmuştu. Sonra beş sene kürek cezası...

Ne acılar çekmişti... Ayaklarında pranga, boynundaki zincirle, açık bir araba üstünde, yirmi yedi gün süren nakil... Kırmızı elbise... Kırbaç... Artık o, Jan Valjan değildi. 24601 numaraydı. İsmi de unutulmuştu. Ya ablası? Yedi çocuklu ablası? Bir gün ablasından bir haber almıştı. Paris'te, yanında yalnız bir çocuğu ile fakir bir hayat yaşıyordu. Diğerleri ne olmuştu ki?

Jan Valjan merak içindeydi ve bir gün arkadaşlarının yardımıyla zincirlerinden kurtulup kaçabildi. İki gün özgürce kırlarda dolaştı. En küçük bir ses bile sinirlerini bozuyordu. Gündüzün aydınlığından da gecenin karanlığından da korkuyordu. Ne yemek yedi, ne uyudu. Bu özgürlüğünde bile sanki iki kat zincire vurulmuş gibi acı çekiyordu. Bu duygularla debelenirken yakalanmıştı.

Mahkeme, firarından dolayı cezasını üç sene daha uzatmış, böylece sekiz seneye çıkmıştı... Mahkumiyetinin altıncı yılında yine kaçmaya çalışmıştı fakat daha hapishane duvarlarını aşmaya uğraşırken alarm çalınca, nöbetçiler etrafını sarıp yakalamıştı. Bu durumda yine mahkeme karşısına çıkarıldı. Bu kez hem firar hem de gardiyanlara karşı koyma suçundan cezası beş sene daha uzatıldı, üstelik ilk iki senesini iki kat prangalı olarak...

Onuncu senesinde yine firarı denedi. Ve yine başaramamıştı. Bütün bunlardan da cezası iyice yükseldi, hepsi bu kadar...

Çileli günler geçmişti artık ve dört gün evvel hapisten de prangadan da kurtulabilmişti. Bu sefer kaçmamıştı, gününü ve saatini doldurarak kurtulmuştu. Tam on dokuz sene evvel, nasıl girmişti oraya? Alt tarafı bir cam kırmış ve bir ekmek çalmıştı. Ekmek... Oraya ağlayarak girmiş, orada yaşadıklarından sonra hissiz olarak çıkmıştı. Şimdi kalbi de gözleri de kupkuruydu. "Artık serbestsin" dediklerinde kulaklarına inanamamıştı. Özgürlüğüne kavuşmak... Çok sevinmişti, fakat bu sevinci çok sürmedi. San pasaportlu özgürlük, neredeyse tersanedeki zincirler kadar acı ve

ağırdı...

Tersanede çalışıp hak ettiği parayı kendince hesapladığında tam yüz yetmiş bir frank alacağını düşünmüştü. Fakat beklediği gibi olmamıştı. Ayrılırken sadece yüz dokuz frank ile on beş soldayı saymışlardı eline. Düpedüz kandırmışlardı. Evet, evet aldatmışlardı kendisini. Buna kesinlikle inanıyordu. Fakat her ne olduysa olmuştu, artık özgürlüğüne çıkmıştı ya...

Özgürlüğüne çıktığının hemen ertesi günü bir fabrikada hamallık yaptı. Derhal işe başlamıştı. İşinde hevesle çalışıyordu. Bu sırada bir polis gelmiş ve pasaportunu istemişti; o da memnuniyetle göstermişti... Akşam iş bitiminde fabrika sahibine giderek, o günkü yevmiyesini istedi. On beş solda verilince, "Hakkım bu mu" dedi. "Bu senin için yeterli" diyen fabrikatör argo diliyle "Hapishane... var!" diye tehdit etmişti.

Artık Jan Valjan herkesin hırsız olduğuna inanıyordu. Devlet bile hırsızdı. Kazanmış olduğu hem de on dokuz senede kazanmış olduğu parayı eksik vermişti. Ya bu fabrikatör? O da bir hırsız değil miydi? Biri büyük, biri küçük hırsız! Fakat hapiste yatan kendisiydi! Bu düşünceler, Jan Valjan'in yakasını bir türlü bırakmıyordu. Gece yarısı çoktan geçmişti ve büyük kilisenin saati ikiyi vuruyordu.

Neredeyse yirmi yıldır böyle bir yatakta yatmamıştı. Belki de onun için uyuyamıyordu. Rahat batmıştı. Gerçi dört saatlik uyku, bütün yorgunluğunu alıp götürmüştü. Karanlıkta etrafına bakındı. Tekrar uyumak için gözlerini kapadıysa da ne mümkün... On dokuz senelik çileli hayatı, yine gözlerinin önünden geçmeye başladı. Beyninde bir bulanıklık vardı. Eski ve yeni hatıraları bu bulanık suda canlanıyordu. Her şey bulanıktı ve birbirine karışıyordu.

Birkaç adım ötede duran gümüş tabaklar zihnini gıdıkladı. Hizmetçi kadının onları dolaba yerleştirdiğini görmüştü. Yemek odasına giderken sağ tarafta... Belki ikiyüz frank tutabilirdi. On dokuz senede kazandığının iki katı... Hükümet çalmasaydı, yüz yetmiş frank olacaktı. Bu daha fazla...

Tam bir saat boyunca, bu birbirine uymayan düşüncelerle karışan zihni, bulandıkça bulandı. Saat tam üçü çaldığında kararını vermişçesine

aniden kalktı, dirseğine dayanarak kolunu uzattı ve bir kenara atmış olduğu çantasını, el yordamıyla buldu. Sonra yine yatağına uzandı...

Öyle hiç hareketsiz sadece düşünüyordu. Evdekilerin hepsi uykudaydı. Karanlıkta onu biri bu halde görse elbette ki korkardı. Yine bir kararla eğildi, ayakkabılarını aldı, yatağın altındaki küçük hasırın üzerine koydu ve hareketsiz bir şekilde tekrar yatağına uzandı...

Bu arada, her yeri parçalanmış pantolonuyla mahkum bir arkadaşı gözlerinin önüne geliyordu. Zavallı arkadaşı... Onu düşünüyordu. Tam bu sırada yine saat gongu çaldı. Adeta "Haydi!" der gibi!

Aniden ayağa kalktı. Fakat heykel gibi öylece durdu. Tek adım bile atmaya cesaret edemedi. Etrafa kulak kabarttı. Evde derin bir sessizlik vardı. Ağır ağır pencereye yürüdü. Gece çok karanlık değildi. Gökyüzü, rüzgardan dolayı bulutluydu. Ay, zaman zaman bulutların arasından parlıyordu...

Jan Valjan, gecenin ışığı, yol göstermeye yeter diye düşündü. Parmaklıklara dikkat ederek pencereyi açtı. Odaya birdenbire soğuk ve kuvvetli bir rüzgar girdi. Pencereyi kapattı. Bahçeye dikkatlice baktı. Bahçe oldukça alçak ve beyaz bir duvarla çevriliydi, her bir köşesine tek tek göz attı. Bahçe duvarının az ötesinde seyrek seyrek ağaçlar vardı.

Döndü. Çantasını alıp açtı, içinden çıkardığı şeyi yatağın üzerine bıraktı. Ayakkabılarını ceplerine koydu. Çantasını kapatıp sırtına bağladı. Şapkasını başına koyup, siperini gözlerine doğru iyice indirdi. Eliyle dokuna dokuna sopasını buldu, pencerenin yanındaki köşeye dayadı. Sonra yatağının üzerine koyduğu şeyi aldı. Bu, ucu keskin bir madenci şamdanıydı.

Jan Valjan ucu sivri şamdanı sağ eline aldı. Nefesini tutarak, parmaklarının ucuna basa basa kapıya kadar geldi, kapıyı yokladı fakat kapının açık olduğunu görünce çok şaşırdı. Demek Piskopos kilitlememişti...

Etrafa iyice kulak verdi. Ses seda yoktu. Kedi gibi kapıyı iteledi. Biraz durdu. Sonra daha büyük bir cesaretle iteledi. Kapı sessizce aralandı. Kapının biraz daha açılması gerekiyordu ve üçüncü defa biraz daha itti, bu sefer kapı gıcırdamıştı ve sesi tüm eve yayılmıştı.

Jan Valjan iliklerine kadar titredi. Bu gıcırtı kulağına, korkutucu ve heybetli gelmişti. Bu ürpertiyle biraz bekledi. Damarları sanki demirci çekici gibi vuruyordu. Nefesi daralmıştı. Bu sesle şüphesiz ki ev halkı da uyanacaktı. İhtiyar uyanacak, kadınlar bağıracak... Ve çok kısa zamanda da jandarmalar gelecek! Mahvolduğunu düşünüyordu.

Kapının önünde bir süre heykel gibi kaldı ve sonra açılan kapıdan başını uzatıp, içeriye bir gözattı. Hiçbir hareket olmamasına şaşırdı. İyice kulak kabarttı. Fakat hiçbir ses gelmiyordu...

Tehlike geçmişti ama hala o korkunun etkisindeydi. Jan Valjan, işini çabuk bitirmeye kararlıydı ve geri dönmeyi hiç düşünmedi. Bir adım attıktan sonra, işte şimdi Piskopos'un odasındaydı. Karanlıkta sessizce etrafına bakındı. Çevresinde hayal meyal gördüğü birtakım şekillerden başka bir şey yoktu.

Hiçbir yere dokunmamaya çalışıyordu. İleriye doğru yürüdü. Kedi gibi sessizce yatağın yanına kadar geldi. Tam bu sırada oda birden aydınlandı. Gökyüzünü örten bulutlar birbirinden ayrılmış da, sanki ay ışığı odaya düşmüştü. Ay ışığı büyük pencereden girerek, Piskopos'un sararmış yüzüne vuruyordu. Piskopos ışıktan etkilenmeden rahat ve sakin bir şekilde uyumaya devam ediyordu. Işığın etkisiyle yüzündeki iyilik ışığı iyice parlıyordu.

Jan Valjan az bir süre gölgede kalmaya devam etti. Demir şamdanı elinde, öylece Piskopos'a bakıyordu. İhtiyarın bu halinden etkilenmiş, şaşkınlıkla bakıyordu. Tuhaf bir tereddüt yaşıyordu. Ya o kafayı kırmak ya da o eli öpmek! Karmakarışık duygularla, bir robot gibi şapkasını çıkardı. Adeta ihtiyarı selamlıyordu. Birdenbire şapkasını başına koydu. Yüzünü dolaba doğru çevirdi. Yastığın hemen yanında olan dolaba iyice yaklaştı, tam kilidi kırmak için demir şamdanını uzatmıştı ki anahtarın dolabın üzerinde olduğunu gördü. Dolapta içinde gümüşler olan bir sepet vardı. Sepeti sessizce aldı ve odasına geçti. Hemen pencereyi açtı, sopasını da alıp pencereden atladı. Gümüşleri çantasına koydu, içi boş sepeti de orada bıraktı. Sessizce bahçeyi geçip bir maymun hareketliliğiyle duvardan zıpladı. Ve karanlıkların içine süzülüp gitti...

Güneş doğuyordu, Piskopos uyanmış, bahçede çalışmaya başlamıştı. Bayan Magluar büyük bir telaşla geldi: "Beyefendi, Beyefendi! Gümüş sepeti, gümüş sepeti?"

"Evet..."

Piskopos bahçede bulmuş olduğu sepeti gösteriyordu: "İşte!"

"Oh! Tanrım şükürler olsun."

"Peki, ya gümüşler nerede?"

"Ha! Gümüşleri mi soruyorsunuz? Bilmem..."

"Çalınmış, aman Tanrım! Akşamki adam..."

Bayan Magluar ihtiyarlığına aldırmadan hemen misafir odasına koştu. Yüklüğe baktı ve hızla Piskopos'un yanına döndü. Piskopos eğilmiş, atılan sepetin kırmış olduğu bir çiçeğe bakıyordu. Bayan Magluar üzüntü ve telaşla bağırdı:

"Beyefendi! Adam yok, gümüşleri çalıp kaçmış! Alçaklık bu!"

Piskopos biraz sessiz kaldı ve sonra Bayan Magluar'a tatlı tatlı bakarak: "Bu gümüşler bizim miydi?"

Bayan Magluar ne söyleyeceğine, ne yapacağına şaşırmıştı fakat Piskopos devam etti: "Bayan Magluar, ben bu gümüşleri şimdiye kadar haksız yere sakladım. Halbuki onlar fakirlerin malıydı. Sonuçta bu adam da bir fakir değil mi?"

Bayan Magluar itiraz etti: "Ne kendim ne de Babtist için söylemiyorum, inanın bizim için değil; ama siz bundan sonra yemeğinizi neyle yiyeceksiniz?"

Piskopos şaşkınlıkla Bayan Magluar'ın yüzüne baktı: "Ne demek! Kalaylı tabaklarımız var."

Bayan Magluar omuzlarını çekerek: "Ama onlar kalay kokuyor."

"Biz de demir tabaklar alırız."

Bayan Magluar tiksinerek yüzünü buruşturdu: "Ama demir kötü bir tat verir."

"Öyleyse tahta tabak ve kaşıklar alırız."

Birkaç dakika sonra Piskopos kahvaltısını yapmak için yemek salonuna geçti. Akşam Jan Valjan'ın oturduğu yerde oturmuştu. Sessizce duran kardeşi ile kendi kendine mırıldanan Bayan Magluar'a bir şeyler ispat etmek ister gibiydi. Bir parça ekmeği bir fincan süte batınp yiyor ve sanki ne gümüş kaşığa ne de çatala ihtiyacı olmadığını gösteriyordu. Fakat Bayan Magluar hala mırıldanmaya devam ediyordu: "Böyle bir adamı kabul etmek... Bu yetmezmiş gibi bir de kendi odasının yanında yatırmak... Aman Tanrım! Düşündükçe yüreğim sıkışıyor."

Tam bu sırada kapı çalındı. Piskopos sofradan kalkarken seslendi: "Buyurun!"

Kapı açıldı. Üç polis, Jan Valjan'ı yakasından tutmuş bir şekilde eşikte duruyorlardı. Polisler ve Jan Valjan...

Komiser içeriye doğru geldi ve Piskopos'un karşısında durarak asker usulü bir selam verdi: "Piskopos Efendi!"

Sessiz ve üzüntüyle duran Jan Valjan, "Piskopos" dendiğini duyunca şaşkınlıkla bağırdı: "Piskopos mu? Mahalle Papazı değil miydi?"

Piskopos, Jan Valjan'a doğru yürüdü: "Hah, geldiniz mi dostum? Ben de sizi görmek istiyordum. Tabaklarla beraber şu şamdanları da vermiştim. Onlar da gümüştür. Bunları niye almadınız? Hepsini iki yüz franga satabilirsiniz."

Jan Valjan gözlerini faltaşı gibi açmış, karşısındaki ihtiyara hayretle bakıyordu. Bu duruma sadece Jan Valjan şaşırmamıştı. Komiser: "Beyefendi, demek ki bu adam doğruyu söylüyormuş. Kendisiyle karşılaştığımızda kaçarcasına gidiyordu. Şüphelendik ve hemen yakaladık, çantasında gümüşleri de bulunca…"

Piskopos komiserin sözünü gülerek kesti: "O da size, bunları fakir bir papazın verdiğini söyledi, değil mi? Ve siz de yakalamışsınız. Bir yanlışlık

olmuş elbette."

Komiser bu olup bitene inanamıyordu: "O halde bırakalım mı?"

"Elbette!"

Polisler, kendisini bırakınca Jan Valjan biraz geriye çekildi. Titrek ve boğuk bir sesle: "Gerçekten beni bırakıyor musunuz?"

Polislerden biri cevap verdi: "Bırakıyoruz işte, duymadın mı?"

Piskopos gülümseyerek Jan Valjan'a kollarını açtı: "Dostum, giderken şamdanlarınızı almayı unutmayınız, sizin, sizin..."

Piskopos ocağa doğru yanaştı, şamdanları alıp tekrar Jan Valjan'a döndü. Bu sırada iki kadın, sus pus olmuş, şaşkınlıkla olup bitenleri izliyorlardı. Jan Valjan başından, tırnağına kadar bütün vücuduyla titriyordu. Uzatılan şamdanları, elleri titreyerek aldı. Piskopos tatlı tatlı gülümsedi:

"Şimdi güven içinde gidebilirsiniz. Ha dostum, tekrar geleceğiniz zaman, bahçeye gerek yok ki sokak kapısından girip, çıkabilirsiniz. Bu kapı gece gündüz sadece mandalla kapalıdır."

Sonra polislere döndü: "Efendiler siz gidebilirsiniz."

Polisler gidiyorlardı ki Piskopos, Jan Valjan'a yaklaştı, kulağına doğru eğildi. Bu sırada Jan Valjan heyecanından ayakta sallanıyordu, neredeyse bayılacaktı.

"Bu gümüşlerden alacağınız parayı namuslu bir adam olmak için harcayacaksınız. Bana söz verdiniz. Bunu hiç unutmayın."

Jan Valjan böyle bir söz verdiğini hiç hatırlamıyordu. Şaşırıp kalmıştı. Piskopos ağırbaşlı hali ve tatlı sesiyle devam etti: "Kardeşim Jan Valjan, siz kötü değilsiniz. Yeryüzündeki insanlar da hatta otlar bile kötü değildir. Sadece kötü idare, her şeyi kötü eder. Siz iyiliğe aitsiniz. Size verdiğim bu şeylerle ruhunuzu satın alıyorum! Ruhunuzun kötü fikirden ve kötü niyetlerden arınmasını tavsiye ediyorum ve sizi Tanrı'ya emanet ediyorum."

Jan Valjan kasabadan neredeyse kaçarcasına çıkmıştı. Dalgın dalgın rastgele yürüyordu. Dönüp dolaşıp yine aynı yere geldiğinin farkında bile değildi. Öğlen vaktine kadar süratle yürüdü. Bir takımlar yeni duygular aklını karıştırıyordu. Öfkeliydi. İyi ama kime karşı? Bunu kendisi de bilmiyordu. Bu zamana kadar uğramış olduğu haksızlıklar onu çok sarsmıştı. Ama ya Piskopos? Piskopos'un kendisi için yaptıklarını düşündükçe: "Keşke beni hapishaneye atsalardı, keşke..." diye mırıldandı. Çocukluk günleri aklına geldi. Çok uzun zamandır çocukluğu aklına gelmemişti. Burnuna bir çiçek kokusu geldi. Evet, tıpkı çocukluk günlerinde olduğu gibi... Çiçekler aynı kokuyordu. Peki ya çektiği acılar. Çiçekler ve acılar... Tanrım birbirlerine ne kadar zıtlar. Yeni yeni düşünceler sarıyordu aklını… Kendisini, dağlar gibi dalgaların arasında yüzen bir fındıkkabuğu gibi hissediyordu.

Güneş batarken Jan Valjan bir çalının arkasında oturmuş, düşünüyordu. Etrafta ne köy ne de kasaba vardı. Uzakta sadece Alp Dağları görünüyordu. "D" kasabasından henüz iki saat uzaklaşabilmişti. Düşünceleri arasında bocalıyordu ki kulağına neşeli bir çocuk sesi geldi. Başını çevirdi. On yaşlarında bir köylü çocuğu, torbasını sırtına atmış, yol boyunca şarkı söyleyerek gidiyordu. Dizleri, pantolonunun yırtık yerlerinden dışarıya çıkmış, neşeli bir çocuktu bu. Çocuk arasıra durup, elindeki paraları havaya atıyor, sonra tutuyordu. Jan Valjan'ın bulunduğu çalının yanına kadar geldi. Yine durdu. Parasını havaya attı, tuttu. Tekrar attı, elinin üstünde tutmaya çalıştı. Fakat birini düşürdü. Düşen para yuvarlanarak çalının yanına kadar gitti. Ve tam Jan Valjan'ın ayağının dibinde durdu. Jan Valjan hemen ayağını paranın üzerine koydu. Çocuk yuvarlanan parasının arkasından çalılığa doğru yürüdü. Jan Valjan'ı gördü ama hiç korkmadı. Çevrede kuş seslerinden başka hiçbir ses duyulmuyordu. Çocukluğunun verdiği cesaret ve saflıkla Jan Valjan'a seslendi:

"Efendi, paramı verin!"

"Senin ismin nedir?"

"Küçük Jerve, Efendim."

"Yıkıl karşımdan!"

"Efendi, paramı verin!"

Jan Valjan kaşlarını çattı. Ama çocuk hala ısrar ediyordu: "Efendi, paramı!"

Jan Valjan gözlerini yere dikti. Çocuk yine bağırdı: "Paramı! Beyaz paramı! Gümüş paramı!"

Jan Valjan hareket etmeden duvar gibi duruyordu. Çocuk hazinesinin üzerine basmış olan adamın yakasına yapışıp: "Paramı isterim, paramı!"

Çocuk ağlıyordu. Jan Valjan başını kaldırdı. Gözleri oldukça bulanık görüyordu. Çocuğa hayretle baktı, sonra elini sopasına uzattı ve birden vahşi bir hayvan gibi kükredi: "Kim var orada?"

"Benim, Küçük Jerve! Ben! Ben! Rica ederim paramı verin!"

Çocuk iyice öfkelenmişti: "Ne yapıyorsunuz? Ayağınızı kaldıracak mısınız? Kaldırın bakalım!"

"Hala buradasın! Defol!"

Sonra ayağını hiç oynatmadan ayağa kalktı: "Gidecek misin sen bücür!"

Çocuk iyice ürkmüş, korkuyla adamın yüzüne bakıyordu. Birden cesaretini kaybetti. Sıtmalılar gibi titriyordu. Ok gibi yerinden fırlayıp, koşmaya başladı. Az ileride durdu. Jan Valjan onun ağladığını duyuyordu. Bu sırada güneş batmış, etrafa alaca karanlığın gölgesi düşmüştü.

Jan Valjan hala ayaktaydı ve hiç kıpırdamadan öylece duruyordu. Gözlerini sabit bir noktaya dikmiş düşünüyordu. Birden, ani bir titremeyle kendine geldi. Şapkasını alnına indirdi, ceketini de iliklemek istedi. Vazgeçti. Bir adım daha atıp, sopasını almak için eğildi. Gözü yerdeki paraya ilişti. Parayı görünce daha fazla titremeye başladı. Korkuyla "Bu nedir?" diyerek üç adım geriye sıçradı. Alaca karanlıkta parlayan para, sanki kendisine bakan bir insan gözüydü. Bir müddet korkuyla bakakaldı. Sonra birden fırlayıp parayı eline aldı ve çevresindeki en uzak noktaya kadar göz gezdirmeye başladı. Titrerken vahşi bir canavar gibiydi. Hiçbir şey göremedi. Ufuktan menekşe renginde birtakım dumanlar çıkıyordu.

"Ah!" dedi içinden. "Ah!" Ah dedikçe sanki içinden de dumanlar çıkıyordu. Küçük Jerve'nin gittiği tarafa doğru koştu. Biraz gidip durdu. Etrafına bakındı, bir şey göremeyince avazının çıktığı kadar bağırdı:

"Küçük Jerve! Küçük Jerve!"

Sonra sustu, etrafı dinledi. Ova vahşi derece sessiz ve ıssızdı. Yalnızlık ve boşluk... Ve o boşluğun içinde sesi kaybolan Jan Valjan… Sessizlikle beraber soğuk bir rüzgar esmeye başlamıştı. Küük çalılar ufacık dallarını rüzgarla delicesine sallayıp çıtırdıyordu. Sanki dallar canlanmıştı ve birbirlerine korkutup, kovalıyorlardı. Bin türlü düşünceyle bazen yürüyor, bazen koşuyor ve birkaç adımda bir durup böğürür gibi:

"Küçük Jerve! Küçük Jerve!"

Diye olanca gücüyle bağırıyordu. Biraz sonra hayvanına binmiş giden bir papaz rastgeldi.

"Papaz Efendi, Papaz Efendi!"

Diye medet umar gibi bağırdı. Buralardan bir çocuğun geçtiğini görüp görmediğini sordu. Papaz donuk donuk cevap verdi: "Hayır."

"Küçük Jerve isminde bir çocuk."

"Kimseyi görmedim."

Jan Valjan titrek elleriyle kesesinden iki adet beş franklık çıkardı. Papaz'a uzatarak yalvarır gibi: "Papaz Efendi, bunları fakirlere veriniz. Sanırım bu çevreden bir çocuktu. Arkasında bir torbası vardı. Buradan geçiyordu. Bir çocuk biraz evvel buralardan geçiyordu, belki bilirsiniz."

"Bilmiyorum."

"Küçük Jerve isminde kimseyi tanımıyor musunuz? Bu civarlardaki köylerden değil midir? Bana haber verebilir misiniz?"

Jan Valjan iki beş franklık daha uzattı. "Fakirlere vermek için..."

Sonra bütün şaşkınlığıyla haykırmaya başladı: "Ah! Efendim! Ben hırsızın